

ПРИЗВИСЬКА У СКЛАДІ ЧЕСЬКИХ АНТРОПОНІМНИХ ФОРМУЛ ДОПРИЗВИЩЕВОГО ПЕРІОДУ

Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: Філологія.

Випуск 2 (48)

УДК 811.162.3'01'373.23

DOI:10.24144/2663-6840/2022.2(48).156–163.

Петрица Н. Прізвиська у складі чеських антропонімних формул допрізвищевго періоду; кількість бібліографічних джерел – 13; мова українська.

Анотація. Пропонована стаття продовжує розробку проблем функціонування та розвитку чеської антропонімної системи допрізвищевго періоду. У статті проаналізовано прізвиська як компонент багатолексемних антропонімів, зафіксованих у старочеських пам'ятках адміністративного стилю XI–XVII століть. Аналіз мовного матеріалу здійснено на основі писемних пам'яток офіційно-ділового стилю.

У статті досліджено лексико-семантичні різновиди прізвиськ, зафіксовані як компоненти антропонімних формул, продуктивність та динаміку поширення упродовж століть.

Аналіз відтворює основні тенденції у розвитку старочеської антропонімії аналізованого періоду.

Із XIV ст. актуальними засобами ідентифікації особи поряд з іменем часто ставали одночасно кілька ознак (напр., індивідуальна і відтопонімна). Найпоширенішою дволексемною моделлю іменування осіб із XVII століття є *особове ім'я + прізвисько*. Така продуктивність прізвиськ була пов'язана з поширенням їх у функції родових назв. Численні приклади з чеських джерел свідчать, що в XVII–XVIII ст. напередодні офіційної кодифікації прізвищ саме прізвиська характеризувалися передачею в спадок. В умовах збільшення кількості населення, розвитку міст, міграції людності ні посесивна назва, ні відтопонімне означення вже не могли забезпечити суспільству ефективне розмежування осіб однієї родини від осіб решти родин.

Ключові слова: антропонімія, складена власна особова назва, антропонімна формула, прізвисько, цехові прізвиська.

Постановка проблеми. В XI–XIII ст. у Чеському королівстві однолексемний спосіб ідентифікації людності був визначальним, хоч на периферії антропонімної системи вже з'являлися складені особові назви. Стрижневим компонентом багатолексемних антропонімів було особове ім'я, що перебувало, як правило, у препозиції до додаткової уточнювальної назви. Додатковими назвами слугували спочатку різноманітні лексико-семантичні уточнення особових імен, які з XIII ст. в чеських пам'ятках ділової писемності конкретизували особу з-поміж інших тезок: інформація про статус, походження особи, родинну належність, рід занять тощо.

В аналізованих старочеських пам'ятках ділового стилю найпоширенішим та найпродуктивнішим компонентом складених власних особових назв упродовж століть було прізвисько.

Пропонована стаття покликана описати антропонімну категорію прізвиськ як компонентів багатолексемних антропонімів, зафіксованих у чеських текстах адміністративного стилю. Джерельною базою дослідження слугували пам'ятки адміністративно-ділового стилю.

Аналіз досліджень. У слов'янській ономастичній науці донині немає загальноприйнятої класифікації багатолексемних власних іменувань. Як правило, аналіз антропонімних формул здійснювався окремими вченими у межах якоїсь окремої слов'янської мови. Так, на ономастичному матеріалі української мови виконали дослідники Б.Б. Близнюк, С.М. Пахомова, С.Є. Панцьо, М.Л. Худаш, Р.Й. Керста, І.Д. Фаріон та ін.; на російському – В.К. Чичагов, С.І. Зінін, В.А. Ніконов, С.М. Пахомова, на білоруському – М.В. Бірило, А.К. Усти-

нович, на польському – Й. Бубак, З. Калета, Т. Мілевський та ін. У чеській антропонімії існує низка досліджень, предметом яких є чеські допрізвищеві назви. У таких студіях знаходимо класифікації антрополексем, які входили до складу антропонімних формул, а також лексико-семантичні розряди допрізвищевих назв. Ще 1941 року відомий чеський ономаст Я. Свобода стверджував, що прізвища та допрізвищеві назви можна класифікувати з двох точок зору: за первісним значенням апелятива, з якого утворилася власна назва, та за онімним значенням [Svoboda 1941, с. 22].

Донині не існує загальноприйнятої класифікації прізвиськ як складників АФ. Досліджуючи старочеські власні імена в розвідці «Přehled českých osobních jmen s hlediska jazykového», Я. Свобода стверджував, що другою до імені розрізнявальною назвою у чехів могли бути: 1. Прізвиська: а) назви за зовнішнім виглядом особи; б) назви за віком; в) назви за професією; г) вуличні прізвиська; г) назви за другим іменем, як правило, батьковим; д) назви за розташуванням помешкання. 2. Назви за оселею // назви за гербами. 3. Відтопонімні назви [Svoboda 1941, с. 21–25]. У пізнішій праці «Staročeská osobní jména a naše příjmení» Я. Свобода запропонував класифікацію онімів за лексико-семантичним принципом, розширюючи перелік до 9 розрядів [Svoboda 1964, с. 26].

У межах неспадкових іменувань Й. Бенеш виділив чотири типи антрополексем, наявні у складених іменуваннях чехів у допрізвищевий період: 1. прізвиська (що постали з імен, з назв по батькові чи імен інших родичів, з назв професій, топонімів) (*přízviska*); 2. жартівливі назви (*přezdívky*); 3. цехові

назви (*tovaryšská jména*); 4. назви за оселею (*jména po stavení*) [Beneš 1962, с. 6–10].

На наш погляд, позитивною ознакою цієї класифікації є те, що вона враховує онімний зміст власної назви, а не семантику апелятива, що лежить в її основі. Однак важко погодитися з тим, що відтопонімні означення віднесено до розряду прізвиськ, тоді як жартівливі та цехові назви виділені в окрему групу. Адже подібні іменування – це ті ж самі прізвиська, лише отримані людиною за межами сім'ї.

Вважаємо, що найбільш вдалою та максимально наближеною до чеських історичних антропонімійних реалій є вищезгадана класифікація допрізвисьцевих назв Я. Свободи, котру вчений запропонував ще 1941 р.

Мета статті, завдання. Об'єктом дослідження є прізвиська як складники чеських багатолексемних антропонімів XI–XVII століть. Мета дослідження – визначити найуживаніші лексико-семантичні різновиди прізвиськ, дати їм якісну, кількісну характеристику, простежити динаміку поширення зазначеного періоду.

Досягнення цієї мети передбачає виконання таких завдань: 1. Увести в науковий обіг новий антропонімійний матеріал, зафіксований старочеськими пам'ятками XI – XVII ст. 2. Установити лексико-семантичні різновиди прізвиськ, які входили до складу багатолексемних власних особових назв, визначити їх продуктивність. 3. Простежити динаміку уживаності прізвиськ як компонентів антропонімних формул протягом XI–XVII століть.

Методи та методика дослідження. Основними методами дослідження є описовий і його базові прийоми систематизації та інтерпретації мовних одиниць: внутрішньої – для встановлення синтагматичних та парадигматичних відношень між антропонімними одиницями і зовнішньої – культурно-історичної. У процесі систематизації та класифікації антропонімного матеріалу застосовуються також елементи статистичного методу, що дозволяють визначити продуктивність динаміку уживаності прізвиськ як компонентів антропонімних формул протягом XI–XVII століть.

Виклад основного матеріалу. У запропонованому дослідженні послуговуємося класифікацією допрізвисьцевих назв Я. Свободи, котру вчений запропонував у 1941 р.

1. Прізвиська в складених іменуваннях особи в XI – XIV ст.

1.1. АФ особове ім'я + прізвисько. Формула особове ім'я + прізвисько займає домінуючі позиції серед простих АФ, зафіксованих у пам'ятках до XIV ст. Усі прізвиська в межах цієї АФ мають відапелятивне походження. За мотивами утворення та онімною сферою застосування можна виділити такі типи антрополексем, що за певного узусу вживалися у функції прізвиськ:

а) слов'янські автохтонні імена відапелятивного походження, що виникали з забобно-містичних мотивів;

б) деапелятивні антропоніми, що виникали для влучнішої характеристики особи, як правило,

на основі асоціативних процесів метафоризації та метонімізації [Фаріон 1999, с. 16]. В українській історичній антропонімії їх часто називають *влучливі прізвиська*, у чеській — *příjmi* та *přezdívky* [Svoboda 1941, с. 43] (прізвиська та жартівливі назви [Svoboda 1973, с. 39, 118]);

в) назви за професією, що перебували в процесі антропонімізації.

У чеській ономастичній літературі питання розмежування слов'янських автохтонних імен відапелятивного походження та прізвиськ, що також черпалися з апелятивної лексики, порушувалося Я. Свободою [Svoboda 1964, с. 42–43], в українській ономастиці – М. Худашем [Худаш 1977, с. 123–125], М. Демчук [Демчук 1988, с. 101–106] та ін. Правда, чітких критеріїв визначення цих двох типів відапелятивних імен так і не було встановлено. Контекст пам'яток також не дає можливості з'ясувати, чи ім'я отримане при народженні особи або ж набуто як прізвисько. Ця проблема поставала перед усіма дослідниками історичної антропонімії. Однак варто пам'ятати, що вчені намагаються її вирішити з точки зору сучасних уявлень і термінів. А в давнину було по-іншому — усе це були одиниці одного ряду. І людина однаково реагувала чи то на хресне ім'я, чи то на вуличне прізвисько. Поєднання в одній синтагмі антрополексем, які раніше були взаємозамінними, стало можливим унаслідок руйнації язичництва, а відтак і неактуальності табування імен [Пахомова 2019, с. 149].

Нині неможливо абсолютно точно визначити умови та мотиви виникнення кожного конкретного відапелятивного індивідуального прізвиська чи автохтонного імені. Мотивом виникнення імені *Ferrarius* (*Železný*) могло бути і побажання, що мало забезпечити дитині певні властивості у майбутньому, але не виключаємо й характеристикний мотив номінації, коли ім'я віддзеркалювало вроджені якості чи вдачу його носія. Саме з цих причин другий компонент АФ особове ім'я + прізвисько будемо класифікувати за лексичним значенням твірних основ.

Прізвиська, зафіксовані у складі дволексемних антропонімів, поділяємо на дві групи:

1) назви за професією чи родом занять: *Odolen caldarius* (hrnčir/sklenik) (1088 CDB-1, 385), *Plativoy sutor* (švec) (1046 CDB-1, 364), *Radeh custos* (strážce) (1070 CDB-1, 365), *Zikac faber* (1057 CDB-1, 58), *Blag comes* (průvodčí) (1057 CDB-1, 59), *Budizlau pincerna* (1148 CDB-1, 163), *Celek sutor* (1148 CDB-1, 161), *Prowod aurifex* (1185 CDB-1, 279), *Quetek cocus* (1057 CDB-1, 59), *Zulizsslaus drapifer* (1213 CDB-2, 104), *Johannes pecznik* (1378 LN, 23). Як правило, у XII–XIV ст. назви за професією збігалися з реальним родом діяльності людини. М.Л. Худаш схильний вважати, що такі іменування піддавалися антропонімізації меншою мірою, оскільки називали осіб за загальноживаною апелятивною назвою [Худаш 1977, с. 146];

2) відапелятивні імена та прізвиська. У слов'янській історичній антропонімії імена та прізвиська відапелятивного походження прийнято поділяти на назви розряду *nomina personalia* (тобто

такі, що характеризували людину за її особистими якостями) та назви розряду *nomina impersonalia* (котрі характеризували особу за предметами та явищами об'єктивного світу).

За семантикою апелювативних основ Я. Свобода розмежує 9 лексико-семантичних груп назв, від яких утворені давні чеські прізвища: 1) назви за професією (антропонімізовані); 2) назви осіб за діяльністю; 3) назви за рисами характеру та зовнішнім виглядом, порядком народження; 4) назви за віком та сімейними відносинами; 5) назви за етнічною чи територіальною належністю; 6) назви частин тіла; 7) назви представників фауни та флори; 8) назви предметів побуту та речей, географічних та природних явищ; 9) абстрактні назви [Svoboda 1973, с. 48–50].

Ураховуючи наведену класифікацію та специфіку аналізованого матеріалу, відапелювативні імена та прізвища, зафіксовані в чеських пам'ятках догуситського періоду, за семантикою твірних основ виділяємо лексико-семантичні групи, похідні від:

а) **назв за віком**, напр.: Procopio *juniori* (1383 Ač-2, 343), Vithkone *iuniore* (1213 CDB-2, 101), Waldek *starý* (1376 BL, 10), Valdeko *juvenix* (1396 BL, 19); б) **назв рис характеру, поведінки**: Johanne *Chyterka* (1394 BL, 17), Macek *Mudrý* (1374 BL, 8), Modlata *ferrarius* (Železný) (1088 CDB-1, 384), Ctibor *Mudra hlava* (Dal, 140), Pecha dictus *Chwalik* (1379 BL, 11), Petrus *superbus* (pyšný, hrdý) (1195 CDB-1, 446), *Veseleř Petr* (1390 UPN, 16); в) **назв на позначення зовнішнього вигляду**: Groznata *Calvus* (lyský, holý) (1185 CDB-1, 277), Hannus *Slychar* (1376 BL, 9), Jacobus dictus *Obr* // Jacobus dictus *gigas* (1373 ID, 49), Jindřich *Brada* (Dal, 136), Jindřichovi *Hlavačowi* (1392 Ač-2, 48), Johanne dicto *Bradacz* (1372 BL, 8), Mikess *Bradacz* (1372 BL, 8), Ostas *rusticus* (1057 CDB-1, 57), Pessek *Calvus* (1370 BL, 7), Predbor *hebky* (1207 CDB-2, 56), Pribizlai *Grossus* (hrubý) (1188 CDB-1, 297), Valentinus *Krkač* (1389 Ač-2, 349), Petri dicti *Noss* (1373 LN, 15), Johanni *Zubko* (1390 UpN, 25); г) **антропонімізованих назв за професією**: Johannes *Sussicz* (1378 LN, 26), Pessik *Kopacz* (1374 BL, 8), Wenceslaus *Konobliech* (1378 LN, 23); д) **назв об'єктів флори та фауни**: Clemens dictus *Holub* (1391 BL, 15), Heinricus *Lupus* // Heinricus *Wilk* (1222 CDB-2, 222), Johanne dicto *Slywa* (1378 LN, 25), Johanne dicto *Pes* (1382 LN, 92), Johannes dictus *Artemesia* (1373 ID, 44) // Johannes dictus *Czrnobil* (1373 ID, 49), Lewa dictus *Lisska* (1373 ID, 49), Stoislav *Koza* (1370 BL, 7), *Vilem Zajiec* (Dal, 220); е) **назв одягу та предметів побуту**: Jan *Kabat* (1399 Ač-1, 63), Paulus *Kabat* (1373 ID, 57), Waltheri dicti *Polstarz* (1378 LN, 42), Andream dictum *Kotlik* (1378 LN, 39), Benessio dicto *Uborek* (1379 LN, 52); є) **назв речовин**: Johanne dicto *Sirowatka* (1381 LN, 79); ж) **назв знарядь, інструментів**: Huncik *Pluh* (1398 Ač-2, 200), Maczko dictum *Cladywa* (1345 BL, 1), Martin dicto *Skronidlo* (1381 LN, 79), Petr *Křiž* (1372 BL, 8); з) **назв погодних явищ**: Mikulaš *Mraz* (1398 Ač-1, 142).

Більшість усіх цих прізвищ тісно пов'язана з різними соціально-побутовими аспектами життя суспільства. В основі виникнення таких назв лежать найрізноманітніші мотиви: характерна подія в житті людини, вдача особи, її звички [Хушаш 1977, с. 140]. Назви за індивідуальною характеристикою й до сьогодні поповнюють систему особових імен новими антрополексемами. Наприклад, з-поміж сучасних неофіційних способів іменувань у Чехії та Словаччині такий спосіб характеризується найбільшою продуктивністю [Blanár 1983, с. 599]. Вищезгаданий перелік дволексемних іменувань свідчить про те, що відапелювативні прізвища уточнюють переважно імена іншомовного походження: *Johanne, Martin, Petr, Waltheri, Valentinus, Theodrico*, при цьому з основної одиниці номінації вони за необхідності перетворювалися в додаткову розрізнявальну назву, тобто змінювалася їх ідентифікаційна функція. З часом у такий спосіб відапелювативні імена та прізвища трансантропонімізуються, тобто переходять до розряду допрізвищевих назв [Фаріон 1999, с. 14]. Переконливим доказом цього є позитивна динаміка вживання відапелювативних імен у функції другого компонента АФ *особове ім'я + прізвище*. У хронологічному зрізі прізвища, що входили до складу дволексемних антропонімів, представлені в таблиці 1.

Таблиця 1. Типи прізвищ у складі простих АФ у діахронії (у відсотках)

	XI ст.	XII ст.	XIII ст.	XIV ст.
Назви за професією	84	93,6	82,7	49,68
Імена та прізвища відапелювативного походження	16	6,4	17,3	50,32

Статистичні дані свідчать, що назва за професією чи родом занять була ефективним засобом диференціації людності протягом XI–XIV ст. Назви за професією особливо актуальними були в містах. Заснування міст та містечок унаслідок колонізаційних процесів сприяло розвитку ремесел. Саме в містах найактуальнішою була інформація про рід занять людини, а не про належність до певної родини чи індивідуальні риси характеру [Пахомова 2019, с. 76]. Різка збільшення імен та прізвищ відапелювативного походження в складі антропонімних формул у XIV ст.

вказує на їх переміщення до розряду прізвищ. Доти вони функціонували як ім'я особи й успішно виконували ідентифікаційну функцію. Однак популяризація християнських імен та поступове збільшення населення протягом XIII–XIV ст. призвели до збіднення старочеського іменника та значно звузили ідентифікаційні можливості однолексемної антропосистеми в XIV ст. Але в результаті цього одвічні слов'янські імена не вийшли з ужитку, а почали інтенсивно використовуватися в офіційних документах як додаткова розрізнявальна назва при імені особи. Свідченням

цього є поява в чеських пам'ятках XIV ст. компонентів *dictus, alias* у складі антропонічних формул *особове ім'я + прізвище*: Ulriko dicto Babka (1378 LN, 44), Petri dicti Noss (1373 LN, 15), Lewa dictus Lisska (1373 ID, 49), Maczko dictum Cladywa (1345 BL, 1), Martin dicto Skronidlo (1381 LN, 79). Про долю подібних апелятивів П. Чучка писав: «Більшість прізвищ слов'ян набагато давніша за сам клас: вони виникли і функціонували як власні особові назви ще задовго до юридичної стабілізації цих складових іменувань» [Чучка 1976, с. 83]. З плином часу саме твірні основи подібних прізвищ (деапелятивів зокрема) аморфували базу сучасних чеських прізвищ, пройшовши процес онімізації, а далі – процес номінаційної трансформації [Близнюк 2000, с. 36–37]. Схематично це виглядає так: апелятив > власне ім'я або прізвище > родова назва > допрізвищева назва.

1.2. Прізвиська у складі трилексемних антропонічних формул.

У залучених до аналізу пам'ятках іменування з трьома і більше антрополоксемами з'являються в записях XIII ст. З цього періоду актуальними засобами ідентифікації, поряд з іменем особи, часто ставали одночасно кілька ознак, здебільшого індивідуальна і відтопонімна.

1.2.1. АФ особове ім'я + прізвище + відтопонічне означення становить найчисельнішу групу трилексемних антропонімів, зафіксованих у пам'ятках XIV ст. Компонентами цього типу іменувань, поряд з іменем, були прізвище та відтопонічне означення у вигляді генітивної іменниково-прийменникової форми: Benesius Ptaček de Dworce (1389 Ač-2, 350), Benešowi Silnému z Dube (1399 Ač-1, 61), Bohunek Kozlik z Drahozubic (1399 Ač-1, 61), Ditricus Špaček de Kostomlat (1351 Ač-2, 339), Hynko Hlawáč de Třebochowic (1398 Ač-2, 358), Jan Kabat z Kořec (1399 Ač-1, 61), Michál Dúta z Olešné (1389 Ač-2, 322), Petr Višně z Větrné (1390 UPN, 32), Zdeněk Husák z Kluku (1351 BL, 6).

Часто складниками таких конструкцій були слова *dictus / řečený*: Bušek řečený Calta z Kamenné hory (1399 Ač-1, 63), Gallus dictus Lekarz de Chotietow (1374 BL, 8), Hinko dictus Berka de Duba (1345 BL, 1), Jakub řečený Peleška z Buková (1390 UPN, 29), Martino dicto Slawik de Juveni Boleslavia (1379 LN, 54), Oldřich řečený Babka z Kwasejowic (1389 Ač-2, 322), Oldřich řečený Noha z Krchleb (1388 Ač-2, 321), Stoyslaus dictus Koza de Sudomirz (1370 BL, 7), Wáclaw řečený Opalka z Přespa (1399 Ač-2, 326), Zdenko dictus Husak de Kluk (1365 BL, 6).

Семантичним варіантом прізвищ, наявних у складі антропонімічних тричленів, є назва за професією. Антропонімічні формули цього підтипу становлять порівняно чисельну групу: Petr Rosemberka komornik (1324 Ač-2, 335), Crziss de Zakoran orphanus (1316 PDZ-1, 5) або інверсійного варіанта: Petro notario de Hnoynicz (1378 LN, 27), Pessyk judex de Byela (1376 BL, 9), Ješek rychtar z Kluk (1370 BL, 2-3), Štefanowi farářowí ze Hnojic (1397 Ač-1, 140), Ješek rychtar z Kluk (1370 BL, 2).

Вищенаведені приклади свідчать, що старочеські назви за професією в XIV ст. ще перебували

в процесі антропонімізації. Семантичним варіантом прізвищ, що наявні в структурі трилексемних антропоформул, є також назва за віком: *starší, mladší, starý, mladý*. У трилексемних антропонімах такі назви розмежовують, як правило, тезків серед кровних родичів, при цьому акцент робиться також на відтопонічне означення, що вказує або на однакове місце походження носіїв іменування, або ж відмінне місце володіння. Апелятиви **starší, mladší** ідентифікують осіб на синхронному рівні (брат – брат): Boreš mlazší z Bečowa 1394 Ač-1, 52), Boreš starší a Boreš mlazší z Rizmburka (1395 Ač-1, 55), Hynka mladšího Berky z Dubé (1348 Ač-2, 338), Jan mladší z Ustie (1395 Ač-1, 54), Jan mlazší z Hradce (1399 Ač-2, 325), Jan starší z Hradce (1399 Ač-2, 325), Jan starší z Ustie (1399 Ač-2, 325), Ondřejewi staršiemu z Dubé (1399 Ač-1, 61); а **starý, mladý** — на діахронному (батько – син): Bergo mladý z Trosk (1399 Ač-1, 63), Jindřich starý Berka z Dubé (1391 Ač-2, 47), Kojatowí z Dehtowa starému (1395 Ač-2, 354), Otta mladý z Bergova (1399 Ač-1, 61) / Otta Bergow z Bieliny (1395 Ač-1, 54). Зафіксовано також один випадок уживання прикметника **starý** в суперлативі: Hynek najstarší řečený Dubský (1391 Ač-2, 47). Подібні явища — це відголос давніх традицій одноімення в сім'ї, коли близькі родичі були носіями однакових імен. Варто наголосити, що ці трилексемні антропонімічні синтагми ідентифікували представників шляхти. Функцією таких іменувань було не тільки назвати особу, але й вказати на належність до знатного роду. У назвах цього типу, на думку В. Бланара, міститься вказівка не стільки на вік особи, скільки на зв'язок поколінь [Blanár 1983, с. 606]. Відголосом цієї традиції є сучасний живорозмовний узус у чехів та словаків, при якому прикметником **mladý** ідентифікують навіть людину поважного віку, якщо вона проживає разом зі старим батьком-тезком в одному будинку [Blanár 1983, с. 606].

1.2.2. АФ особове ім'я + два прізвища

Другий компонент цієї АФ містить прізвище іменованої особи, а третій реалізований у вигляді назви за професією: Filip řečený Lant lowčí (1399 Ač-1, 61), Mikulaš řečený Sidloch rychtář (1390 UPN, 30), Petr Stumbfol tesař (1390 UPN, 32), Ulrico dicto Pluh subcamerario (1320 Ač-2, 333), Lev Pauer mlynář (1391 UPN, 32), Šimon řečený Stavař rybníkář (1390 UPN, 22). Іноді таке іменування могло мати інверсійний варіант: Hannusio faber dicto Ways (1370 BL, 4-10), Petro clerico dicto Starosta (1381 LN, 79). Однак назва за професією не повинна бути в препозиції одночасно до двох інших компонентів АФ, оскільки таке іменування кваліфікуватиметься як дволексемне (*faber Hannusio dicto Ways*). Дослідники історичної антропонімії стверджують, що апелятив у постпозиції до власної назви характеризується вищим ступенем індивідуалізації в порівнянні з препозитивним номеном [Пахомова 2012, с.]. Адже тільки в постпозиції до імені або прізвища особи апелятив набуває онімного змісту, тобто стає уточненням особового імені, а не навпаки.

2. Прізвиська в складених іменуваннях особи в XV–XVII ст.

Із XV ст. розпочався якісно новий етап у розвитку чеської антропонімії: збільшується кількість

складених назв особи, значно посилюються позиції християнського іменника, формуються основні типи іменування людності, відбувається відбір і нормалізація ефективніших способів ідентифікації особи.

2.1. АФ *особове ім'я* + *прізвисько*.

Усі прізвиська, які входили до складу дволексемних АФ *особове ім'я* + *прізвисько*, постали шляхом антропонімізації апелютивів. Якщо в догуситський період (до XV ст.) прізвишками у дволексемних іменуваннях були переважно давні слов'янські імена відапелютивного походження, то вже у XV–XVI ст. до них додалися й деапелютиви, що виникли протягом досліджуваного періоду як вуличні та цехові особові назви. Рідше у функції прізвиस्क уживалися назви за професією чи родом заняття та назви за віком. Із поширенням використання християнських імен та закріпленням їх у мовленнєвій практиці чехів одвічні слов'янські імена починають уживатися як додатковий ідентифікаційний елемент до християнського імені. Спочатку САІ в ролі прізвиस्क фіксувалися в офіційних документах, коли наставала необхідність конкретнішого визначення особи. Згодом така практика поширилась і в неофіційному розмовно-побутовому мовленні, особливо коли в одному комунікативному полі з'являлися тезки. Варто зауважити, що контекст пам'яток не дає можливості встановити умови отримання людиною таких прізвиस्क. Відтак виникають труднощі з розмежуванням прізвиस्क та одвічно слов'янських імен. Крім того, у післягуситський період важко відрізнити прізвиська від імпліцитно вираженого патроніма. На це звернув увагу, зокрема, Я. Свобода, зауваживши, що чехи рано відмовились від патронімічних формантів. На зміну патронімічним назвам, утвореним за допомогою посесивних суфіксів, приходять назви у вигляді особового імені типу *Venceslaus Svach*, *Jan Hostislav* [Svoboda 1964, с. 184]. У таких випадках контекст пам'ятки лише зрідка може підказати правильну відповідь.

Прізвиська цього періоду представлені такими типами: 1) іменами та прізвишками відапелютивного походження; 2) назвами за професією; 3) цеховими назвами.

Відсутність інформації про мотив утворення таких назв не завжди дозволяє з'ясувати, в якій онімній функції вони виникли. Наприклад, походження другого компонента в іменуванні *Mikulášovi Vrtakovi* (Ач-26, 1527, 19) *Vrtak* можна кваліфікувати як назву, що виникла за індивідуальними характеристиками особи (*vrtět, vrtat, vrták* – крутити, той, що крутить), або — як цехову назву (за дією, що її виконувала особа, або за назвою знаряддя). Другий компонент іменування *Václav Sokol* (1540 Ач-26, 96) міг позначати характер, вдачу особи, утворитися від назви будинкового знаку чи як цехова назва.

1. За семантикою твірних основ відапелютивні імена поділяються на: а) **імена та прізвиська, що характеризували людину за віком, поведінкою, вдачею чи зовнішнім виглядом**: *Jan Hlavač* (1514 Ач-26, 19), *Jan Šedívek* (1527 Ач-26, 57), *Jiřík Masojídek* (1539 Ач-26, 92), *Jiříka Hrdého* (1545 Ач-26, 112), *Mikuláš Bielek* (1505 Ач-22, 45), *Petr Plachtej*

(*Plachý*) (1543 BL, 88), *Petra Sedmého* (1537 Ач-26, 81), *Petřem Bosákem* (1535 Ач-26, 71), *Vavřinec Starý* (1505 Ач-22, 45), *Adam Zdvorilý* (1602 Ач-22, 351), *Jíra Kudlatej* (1636 Ач-23, 145); б) **антропонімізовані назви за професією**: *Jakub Kopáč* (1540 Ач-26, 95), *Jakubem Kovářem* (1538 Ач-26, 86), *Jan Zedník* (1513 BL, 86), *Jana Tkadlce* (1629 Ач-22, 335), *Mach Koželuh* (1537 Ач-26, 77), *Matůš Šenkěj* (1528 Ач-26, 60), *Mikoláš Zemánek* (1551 Ач-22, 152), *Pavel Kolář* (1525 Ач-26, 39), *Petr Farář* (1541 Ач-26, 100), *Petra Sedláka* (1542 Ач-26, 198), *Václav Bednář* (1505 Ач-22, 45), *Jíra Švec* (1636 Ач-23, 144), *Martína Pekáře* (1602 Ач-22, 346); в) **прізвиська, співзвучні з назвами об'єктів флори та фауни**: *Jan Kohout* (1533 Ач-26, 19), *Jiřík Kuřátko* (mlynář) (1530 Ач-26, 19), *Jíra Srna* (1538 Ач-26, 89), *Jiřík Vlč* (1514 Ач-26, 131), *Mikuláše Karasa* (1524 Ач-26, 36), *Mikuláš Slama* (1501 BL, 81), *Jiříkém Chmelem* (1537 Ач-26, 81), *Václav Sokol* (1540 Ач-26, 96), *Daniěl Pšenička* (1682 BL, 111), *Filip Kohout* (1602 Ач-22, 351), *Jan Slon* (konšel) (1692 BL, 129), *Matěj Wišňa* (1425 Ач-3, 9); г) **прізвиська, співзвучні з назвами продуктів харчування**: *Johannes Sadlo* (1421 ChLB, 84), *Lukáš Buchta* (1511 Ач-2, 401), *Martína Polévku* (1527 Ач-26, 59), *Václav Smetana* (1543 BL, 88); г) **прізвиська, співзвучні з назвами речовин**: *Jan Smola* (1517 Ач-22, 48), *Jiřík Prášek* (1534 Ач-26, 20), *Ladislav Popel* (1544 Ач-26, 8), neb. *Bohuslava Stríbného* (1533 Ач-26, 70), *Šimon Štáva* (1448 BL, 57); д) **прізвиська, співзвучні з назвами абстрактних понять**: п. *Jiřík Strachota* (1545 Ач-26, 103), *Petr Myslík* (1538 Ач-26, 86), *Havel Strach* (1473 BL, 72); е) **прізвиська, співзвучні з назвами знарядь, інструментів**: п. *Jaroslavem Sekerkou* (1543 Ач-26, 21), *Pavel Dudík* (1517 Ач-22, 48), *Peter Wiecek* (1520 Ач-1, 101).

2. Семантичним варіантом прізвиस्क є **назви за професією**: *Adam Fezník* (1537 Ач-26, 83), *Bareš soukenník* (1502 BL, 82), *Bartoloměj saukenník* (1515 BL, 87), *Beneš mydlář* (1525 Ач-26, 53), *Beneš soukenník* (1515 BL, 87), *Blažek mlynář* (1539 BL, 87), *Bryndová hlásnému* (1525 Ач-22, 73), *Burian švec* (1539 BL, 87), *Burjana rychtaře* (1629 Ач-22, 335), *Dorota pekařka* (1529 Ач-26, 62), *Duchek saukenník* (1515 BL, 87), *Ješek rychtař* (1695 BL, 130), *Jíra krejčí* (1636 Ач-23, 146).

Аналіз дволексемних антропонімів дозволяє відзначити, що кількість зафіксованих назв за професією, які перебувають у процесі антропонімізації (тобто на проміжному етапі між антропонімом та апелютивом), з кожним століттям зменшується. Як правило, назви за професією з часом починають вживатися у функції індивідуального прізвиська особи [Керста 1984, с. 33]. У випуску № 22 «Архіву чеського» зафіксовано такий випадок: у 1651 році купив маєток *Václav Davidů, bednář* (1651 Ач-22, 336), у 1653-му ця особа зафіксована як *Václav Bednář*. Аналогічно *Jan Davidů, tkadlec* купив ремесло у Кременіці, згодом він зафіксований під іменем *Jan Tkadlec* (1651 Ач-22, 336). Подібні факти свідчать, що у новій місцевості ідентифікація новоприбулого мешканця за патронімною родинною назвою не була актуальною, адже ніхто не знав роди-

ни *Davidů*. Натомість назва поіменованого за професією, маючи вищий ступінь індивідуалізації, з часом трансформувалася у прізвисько. Іменування осіб за реальним родом заняття, очевидно, залишається актуальним лише в окремих комунікативних ситуаціях. До прикладу, у Франції головною причиною виникнення допрізвищевих назв за професією, на думку французького вченого Альберта Доза, є передача в спадок роду занять з покоління у покоління [Beneš 1962, с. 209]. Тобто назва за професією з індивідуального означення ставала допрізвищевою родинною назвою в тому випадку, якщо представники родини тривалий час займалися відповідним ремеслом. У лужицько-сербській антропонімії, наприклад, антропонімізація назв за професією та соціальною належністю посилюється в епоху пізнього феодалізму [Blanár 1983, с. 279].

Виходячи з аналізованих чеських джерел, можна стверджувати, що кількісне згоргання означень за родом занять відбувається на фоні поступового збільшення антропонімізованих назв за професією (див. вище), а також на фоні вживання індивідуальних прізвищ різної етимології в якості родової назви в XVI–XVII століттях. Свідченням цього є наявність у численних фіксаціях складених антропонімів слова *přijímím*: *Duchek pekař* (1546 Ač-26, 42) / *Duchek přijímím Pekař z Kuřítého* (1527 Ač-26, 40). Процес антропонімізації назв за професією з поступовим перетворенням їх на родинні назви був поширеним явищем у XVI–XVII ст. також на території Словаччини, що пояснюється схожою долею, яку переживали ці близькоспоріднені народи.

Типовою ознакою переходу апелювативів цієї семантики в прізвиська є **незбіг** означення за родом занять із реальною професією людини: *Petr Farář* і *Petr sladovník, řečený Farář* (1541 Ač-26, 100), *Thobías Lazebník (kostelník)* (1680 BL, 107), *Matěj Malír jinak Kuchár* (1584 SMP-5, 128), *Václav Sítělec pekař* (1584 SMP-5, 128). Й. Бенеш переконаний, що причиною такої невідповідності можуть бути неусталеність, змінність виду занять у представників різних генерацій одного роду або в однієї особи в різні часові проміжки [Beneš 1962, с. 209]. Аналізований матеріал чеських джерел засвідчив, що часто батько і син мали різні професії: *Vavřínek Plachta, Kryštofa cihláře syn, lazebník* (1592 SMP-5, 135). На думку вченого, заміна стосувалася переважно звичайних професій, котрі можна було змінити за певних обставин. Найстійкішими були прізвиська за видом занять, закріплені разом з маєтком та різними привілеями за звільненими від військової служби найнижчими чинами, ефрейторами (*svobodníkami*) [Beneš 1962, с. 209].

3. Цехові назви (*tovaryšská jména*). Цехову назву діставав учень на знак того, що він відходив з-під опіки батька та майстра. На думку Й. Бенеша, таке іменування було рівноправним з іменем по батькові [Beneš 1962, с. 9]. Згідно з правилами гірничого цеху в м. Кутна Гора, при записуванні рідних братів до лав робітників батькова назва залишалася лише у наймолодшого сина, а старші брати називалися „*po hornicku*“ (по-гірничому). Ці особові назви запи-

сували навіть до метрик [Beneš 1962, с. 19]. Цехові назви дещо відрізнялися від назв за професією. Це були по суті прізвиська, отримані особою в процесі праці чи в цеховому колективі. Часто такі назви не містили прямої вказівки на рід занять, пор.: *Stach, po řemesle Procházka* (1695 WČP, 33), *Křížek mincír / Hřivnáč* (1514 Ač-12, 446), *komorník Jan Měřič* (1410 PDZ-2, 70), *Řehoř Bořanovský <...> jmenován po řemesle Kříčko* [Beneš 1962, с. 9]. На цехову назву тут вказує наявність слів *po řemesle*. Без такої вказівки та без підказки контексту подібні іменування осіб нічим не відрізнити від прізвищ іншої етимології. Гіпотетично можна припустити наявність цехових назв у таких іменуваннях, як: *Jan Čáslavský jinak Mařík mečíř* (1565 SMP-5, 114), *Jan Černý jinak Hanzl tkadlec* (1567 SMP-5, 115), *Jan Waxanta jinak Sova kovář* (1569 SMP-5, 117), *Jiří Sokol jinak Vydra švec* (1572 SMP-5, 119), *Šebastian Král jinak Svoboda švec* (1573 SMP-5, 119), *Jindřich Pražák jinak Beránek kameník* (1582 SMP-5, 126), *Andres Cykler jinak Sokol kožišník* (1582 SMP-5, 126), *Václav Smetana jinak Tichý tkadlec* (1583 SMP-5, 127), *Jakub Trávníček jinak Dub krajčí* (1583 SMP-5, 127), *Adam Šuška jinak Švenda nožir* (1583 SMP-5, 128), *Kliment Černošský jinak Slavík lazebník* (1606 SMP-5, 147). Саме тому ми розглядаємо цехові назви як семантичний варіант прізвищ, хоча в чеській ономастичній літературі подібні назви особи вважаються окремим антропонімічним розрядом (Й. Бенеш, Я. Свобода, В. Давідек). Із писемних джерел XV–XVIII ст. цехові назви чітко простежуються в XII випуску серії видань Архіву чеського і датуються початком XVI століття. Серед шахтарських прізвищ натрапляємо такі, що утворені, як правило, від назв частин шахти та шахтових споруд, професійного знаряддя тощо: *Karta štejgér* (1511 Ač-12, 419), *Mikuláš Karta* (1513 Ač-12, 426), *karta* – вентиляційний отвір (1514 Ač-12, 462); *Jan Štolár* (1513 Ač-12, 424), *Jíra Michna* (1513 Ač-12, 425), *Matěj hutkapěř* (1513 Ač-12, 430), *Jíra Pirůžek* (1513 Ač-12, 430), *Václav Čedík* (1541 Ač-12, 440), *Vondřej Macháček* (1514 Ač-12, 440), *Mikuláš Kavka* (1514 Ač-12, 440), *Václav cimrman* (1514 Ač-12, 441), *Jakub hliňák* (1514 Ač-12, 441), *Mach hutman* (1514 Ač-12, 443).

Антропонімна формула *ім'я + прізвисько* у XV ст. ще часто поширюється компонентом *dictus* (званий): *Mathias dictus Smolarz* (ChBD, 32), *Jacobus dictus Kyselice* (ChBD 26), *Dionisius dictus Borzek* (ChBD, 23), *Ribaldo dictus Twaroh* (ChBD, 20), *Martinum dictum Lupacz* (ChBD, 18), *Procopius doctus Holy* (ChBD, 7), *Ludvici dictus Brzych* (ChBD, 8). Компонент *dictus* вказує на те, що людина більш відома (звана) під іншим іменем чи прізвищем. Однак у XVI столітті доводиться спостерігати різке зменшення кількості конструкцій із цим елементом і як результат – остаточний занепад цього компонента в XVII ст. в усіх без винятку багатолексемних іменуваннях.

2.2. Прізвиська у трилексемних АФ в пам'ятках XV–XVII ст.

2.2.1. АФ *особове ім'я + прізвисько + відтопонімне означення*

Назва особи за прізвищем в аналізованих пам'ятках і надалі залишалася надзвичайно продуктивним способом ідентифікації людності. Лексико-семантичні варіанти прізвищ, що вживаються в межах цієї антропонімної формули: а) **відапелятивні прізвища**: Jan Paseka z Skryšova (1437 PDZ-2,170), Janko de Miliczin *dictus Sadlo* (1420 ChLB, 11), Johannes Brada de Znanze (1412 PDZ-2, 91), Johannes *dictus Czapko* de Ssan (1434 CBD, 23), Johannes *Smetana* de Chyss (1411 PDZ-2, 81), Marco Czort de Praga (1415 PDZ-2, 120), Martinus *dictus Pokoy* de Stakor (1407 PDZ-2, 34), Venceslau *Misska* de Hradku (1437 PDZ-2,153), Wanko *Sekyrka* de Sowolusk (1411 PDZ-2, 84), Beneš *Kulhavý* z Katusíc (1506 BL, 85), *Voček Pavel* z Březovic (1507 BL, 86), Bohuslav *Strachota* z Kralovic (1512 Ač-19, 197);

б) **назви за віком**: Romana *staršího* z Kozlova (1437 PDZ-2, 168), Diwiss de Krziczewa *junior* (1419 PDZ-2, 148), Jana *mladšího* z Ústie (1437 PDZ-2, 162), pan Jan *starší* Skříneckému (1520 Ač-1, 119), Jan *mladší* z Žerotína (1581 Ač-22, 290), Jan *starší* z Lobkovic (1579 Ač-22, 264);

в) **назви за професією**: Mikuláš z Vožice *písař* (1410 PDZ-2, 74), Witko de Hrnčizic *decanus* (1410 PDZ-2, 75), Jan *mlynář* z Lítrbach (1578 Ač-22, 256), Matouš *perníkár*, starého města Pražského měšténin (1533 Ač-26, 19) od Matěje *krčmaře* z Peček (1536 Ač-26, 75), Václav *mydlář*, měšténin starého města Pražského (1512 Ač-26, 4), Václav *nožíř* v Berúně (1514 Ač-26, 19). Частина з них уже зазнала процесу антропонімізації: Jakub *Bakalář*, někdy měšténin Berúnský (1527 Ač-26, 19), Jakub *Kloboučnik* z Hradiště (1543 BL, 88), Jan *Kuchař* z Vinařic (1512 Ač-19, 180), Jan *Pilař* z Újezda (podd.) (1578 Ač-22, 256), Jan *Ševček* z Bystřici (1512 Ač-19, 160);

г) **назви за оселею**: Martín z *domu Vilímkova*, měšténin Starého města Pražského (1546 Ač-26, 42), Havel z *domu Žáteckého*, měšténin Nového města Pražského (1535 Ač-26, 42), Václavoví z *Štrabochova domu*, měšténinu SmP (1523 Ač-26, 321).

Література

1. Близнюк Б. Слов'янські автохтонні імена відапелятивного походження в основах гуцульських прізвищевих назв XVIII–I пол. XIX ст. *Наукові записки. Серія: Мовознавство*. Тернопіль, 2000. Вип. II. С.36–40.
2. Демчук М.О. Слов'янські автохтонні особові власні імена у побуті українців XIV–XVII ст. Київ, 1988. 172 с.
3. Керста Р.Й. Українська антропонімія XVI ст.: Чоловічі іменування. Київ: Наукова думка, 1984. 152 с.
4. Пахомова С.М. Еволюція антропонімних формул у слов'янських мовах: монографія. Вид. 2-ге. Ужгород: Видавництво О. Гаркуші, 2012. 344 с.
5. Пахомова С.М. Онімійна номінація в діяхронії: монографія. Пряшів: Філософський факультет Пряшівського університету, 2019. 134 с.
6. Чучка П.П. Сучасні вмотивовані прізвища і словотворча структура прізвищ. *Zbornik pedagogickej fakulty v Prešove univerzity P.J. Šafarika v Košiciach. Slavistika*. Bratislava, 1976. Roč. XII. Zv.3. S.83–88.
7. Фаріон І.Д. Мотиваційно-номінаційний принцип в антропонімній лексиці (на матеріалі прізвищевих назв кінця 18–поч. 19 ст.). *Записки з ономастики: зб. наук. праць*. Одеса, 1999. Вип. 3. С.11–18.
8. Худаш М.Л. З історії української антропонімії. Київ, 1977. 236 с.
9. Beneš J. O českých příjmeních. Praha, 1962.
10. Blanár V., Matějčík J. Živé osobné mená na strednom Slovensku. Banská Bystrica. 1983. Díl 2. 648 s.
11. Svoboda J. Přehled českých osobních jmen s hlediska jazykového. In: Davídek V., Doskočil K., Svoboda J. Česká jména osobní a rodová. Praha, 1941. S.13–48.
12. Svoboda J. Staročeská osobní jména a naše příjmení. Praha, 1964. 317 s.

2.2.2. АФ особове ім'я + два прізвища

Структура цієї підгрупи трилексемних антропонімів становить поєднання:

а) **імені, прізвища, назви за професією**: Bartoš *řečený Řeřaba sladovník* (1521 Ač-26, 140), Jana *Hnáta pekaře* (1528 Ač-26, 41), Janem *Rezkem řezníkem* (1533 Ač-26, 69), Pavlem *Šedivým sladovníkem* (1543 Ač-26, 22), Petrovi *sladovníku, řečenému Farář* (1541 Ač-26, 100), Václav *Pích nožíř* (1514 Ač-26,18), Jan *Šic zvonník* (1680 BL, 107), Jan *Volák fortnář* (branný) (1680 BL, 107), Václav *Novotný řezník* (chalupník) (1713 Ač-24, 141);

б) **імені та двох прізвищ**: Johannes *Chudoba dictus Ralsko* (1419 ChLB, 8), Procopko *dictus Parvus Procopius* (1434 CBD, 23), Václav *Setil jinak Celný* (1610 BL, 95), Jan *Nepomuk hrabě Plažma* (1654 Ač-23, 331), Jana *Pokorného jinak Slavíka*, řezníka na ten čas v Křivusudově (1605 Ač-22, 347).

Висновки. Наявність прізвищ у простих та складених антропонімних формулах упродовж століть свідчить про ефективність та актуальність ідентифікації людності за індивідуальною ознакою. Цим західнослов'янський спосіб ідентифікації людини принципово відрізнявся від східнослов'янського, в якому найпродуктивнішою була патронімічна назва. З XVII ст. АФ *особове ім'я + прізвище* є найпоширенішою дволексемною формулою іменування осіб. XVII століття, фактично, стало точкою відліку у напрямку до закріплення іменувань такого типу в мовленнєвій практиці чехів. Адже дволексемні антропоніми у вигляді особового імені та допрізвищевої назви (здебільшого у вигляді прізвищ) із XVI ст. все частіше уживаються як родинні назви, а з XVII ст. починають системно передаватися у спадок по чоловічій лінії. З того часу відбувається поступова стабілізація національної чеської антропоформи. Можна стверджувати, що патент Йозефа II у 1780 р. юридично закріпив уже наявний антропонімічний узус чехів.

13. Svoboda J., Šmilauer V., Olivová-Nezbedová L., Oliva K., Witkowski T. Základní soustava a terminologie slovanské onomastiky: Zpravodaj Místopisné komise ČSAV, 14. Praha, 1973. 280 s.

References

1. Blyzniuk B. (2000) Slovianski avtokhtonni imena vidapeliatyvnoho pokhodzhennia v osnovakh hutsulskykh prizvyshchevykh nazv XVIII – I pol. XIX st. [Slavic autochthonous names of appellative origin in the bases of Hutsul surnames 18th – first part of the 19th century]. *Naukovi zapysky. Serii: Movoznavstvo*. Ternopil. Vyp. II. S.36–40 [in Ukrainian].
2. Demchuk M.O. (1988) Slovianski avtokhtonni osobovi vlasni imena u pobuti ukraintsiv XIV–XVII st. [Slavic autochthonous personal proper names in the everyday life of Ukrainians of the 14th–17th centuries]. Kyiv. 172 s. [in Ukrainian].
3. Kersta R.Y. (1984) Ukrainska antroponimiia XVI st.: Cholovichi imenuvannia [Ukrainian anthroponymy of the 16th century: Male names]. Kyiv: Naukova dumka. 152 s. [in Ukrainian].
4. Pakhomova S.M. (2012) Evoliutsiia antroponimnykh formul u slovianskykh movakh: monohrafiia. [Evolution of anthroponymic formulas in Slavic languages: monograph]. Vyd. 2-he. Uzhhorod: Vydavnytstvo O. Harkushi. 344 s. [in Ukrainian].
5. Pakhomova S.M. (2019) Onimiina nominatsiia v diakhronii: monohrafiia [Onymic nomination in diachrony: monograph]. Priashiv: Filozofskyi fakultet Priashivskoho universytetu. 134 s. [in Ukrainian].
6. Chuchka P.P. (1976) Suchasni vmotyvovani prizvyiska i slovotvorcha struktura prizvyshch [Modern motivated nicknames and the word-forming structure of surnames]. *Zbornik pedagogickej fakulty v Prešove univerzity P.J.Šafarika v Košiciach. Slavistika*. Bratislava. Roč. XII. Zv.3. S.83–88 [in Ukrainian].
7. Farion I.D. (1999) Motyvatsiino-nominatsiinyi pryntsyyp v antroponimii leksytsi (na materialii prizvyshchevykh nazv kintsia 18 – poch. 19 st.) [The motivational and nominative principle in the anthroponymic lexicon (on the material of surnames of the late 18th–early 19th centuries)]. *Zapysky z onomastyky: zb. nauk. prats*. Odesa. Vyp. 3. S.11–18 [in Ukrainian].
8. Khudash M.L. (1977) Z istorii ukrainskoi antroponimii [From the history of Ukrainian anthroponymy]. Kyiv. 236 s. [in Ukrainian].
9. Beneš J. (1962) O českých příjmeních [About Czech surnames]. Praha. [in Czech].
10. Blanár V., Matějčík J. (1983) Živé osobné mená na strednom Slovensku [Living personal names in Central Slovakia]. Banská Bystrica. Díl 2. 648 s. [in Slovak].
11. Svoboda J. (1941) Přehled českých osobních jmen s hlediska jazykového [Overview of Czech personal names from a linguistic point of view]. In: Davídek V., Doskočil K., Svoboda J. Česká jména osobní a rodová [Czech personal and family names]. Praha. S.13–48 [in Czech].
12. Svoboda J. (1964) Staročeská osobní jména a naše příjmení [Old Czech personal names and our surnames]. Praha. 317 s. [in Czech].
13. Svoboda J., Šmilauer V., Olivová-Nezbedová L., Oliva K., Witkowski T. (1973). Základní soustava a terminologie slovanské onomastiky [Basic system and terminology of Slavic onomastics]: Zpravodaj Místopisné komise ČSAV, 14. Praha. 280 s. [in Czech].

NICKNAME AS PART OF CZECH ANTHROPONYMIC FORMULAS OF THE PRE-SURNAME PERIOD

Abstract. The proposed article continues the development of the problems of functioning and development of the Czech anthroponymic system of the pre-surname period. The article analyzes nicknames as a component of multi-locem anthroponyms recorded in Old Bohemian monuments of the administrative style of the 11th–17th centuries. The analysis of language material was carried out on the basis of written monuments of official business style.

The article examines the lexical-semantic varieties of nicknames recorded as components of anthroponymic formulas, productivity and dynamics of distribution over the centuries.

The analysis reproduces the main trends in the development of Old Czech anthroponymy during the analyzed period.

From the 14th century Along with the name, several signs (for example, individual and place-named) often became relevant means of identifying a person at the same time. The most common two-character model of naming people since the 17th century is a personal name + a nickname. Such productivity of nicknames was associated with their spread in the function of generic names. Numerous examples from Czech sources testify that in the 17th–18th centuries on the eve of the official codification of surnames, it was nicknames that were characterized by inheritance. In the conditions of population growth, urban development, and population migration, neither a possessive name nor a toponym could provide society with an effective separation of members of one family from members of other families.

Keywords: anthroponymy, compound personal name, anthroponymic formula, nickname, guild nicknames.

© Петрица Н., 2022 р.

Наталія Петрица – кандидат філологічних наук, доцент кафедри словацької філології Ужгородського національного університету, Ужгород, Україна; natalia.petrice@uzhnu.edu.ua; <https://orcid.org/0000-0003-1205-931X>

Natalia Petrícia – Candidate of Philology, Associate Professor of the Slovak Philology Department, Uzhhorod National University, Uzhhorod, Ukraine; natalia.petrice@uzhnu.edu.ua; <https://orcid.org/0000-0003-1205-931X>